

Rıdvan ULUŞIK
(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, Türkiye
Institute of Graduate Studies, Ankara Hacı
Bayram Veli University, Ankara, Türkiye
redvanulu@gmail.com

Geliş Tarihi/Received 06.03.2025
Revizyon Tarihi/Revision 28.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted 06.05.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 15.05.2025

Atıf:
Uluşık, Rıdvan. "İlhanlıların Dağılma Sürecinde İncûlu Hanedanı: Denge ve Meşruiyet Arayışı". Ahbar, sy. 3 (Mayıs 2025): 32-43.

Cite this article:
Uluşık, Rıdvan. "Injuid Dynasty During the Ilkhanate's Decline: A Quest for Balance and Legitimacy". Ahbar, no. 3 (May 2025): 32-43.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

İlhanlıların Dağılma Sürecinde İncûlu Hanedanı: Denge ve Meşruiyet Arayışı

Injuid Dynasty During the Ilkhanate's Decline: A Quest for Balance and Legitimacy

Öz

Ebû Said Bahadır Han'ın 1335 yılında ölümüyle İlhanlı merkezi otoritesinin çöküşü, bölgesel güç dengelerinde köklü değişimlere yol açarak taşra yöneticilerini, siyasî istikrarsızlık ortamında yeni meşruiyet biçimleri aramaya zorlamıştır. Bu çalışma, İlhanlı dağılma sürecinde İncûlular Hanedanı'nın izlediği siyasi stratejileri ele almakta ve Mahmud Şah İncû'nun başlangıçta merkezi yönetimle kurduğu bağımlık ilişkisini, Fars bölgesinde giderek daha özerk bir güç odağı oluşturma çabasına dönüştürmesini incelemektedir. İlhanlı idari düzeninde incû/incûî unvanıyla görevlendirilen Mahmud Şah, başlangıçta merkezi otoriteye bağlı bir taşra yöneticisi olarak hareket etmiş, ancak zamanla siyasi ve ekonomik gücünü artırarak bağımsız bir iktidar alanı inşa etmeye yönelmiştir. İlhanlı Devleti'ndeki çözülme sürecinde Mahmud Şah İncû, hanedanının geleceğini güvence altına almak amacıyla özerk bir siyasi yapı kurmaya çalışmıştır. Bu süreç, yalnızca hanedana dayalı bir yönetim anlayışıyla sınırlı kalmamış; pragmatik siyasi hamleler, askeri kapasite ve ideolojik meşruiyet inşası gibi unsurlar belirleyici olmuştur. Bu makale, İncûlular örneğinden hareketle imparatorluk sonrası dönemde meşruiyetin değişken, dinamik ve mücadeleyle inşa edilen bir süreç olduğunu; İlhanlı sonrası İran'daki güç boşluğunun bölgesel hanedanlar açısından sunduğu fırsatlar ve getirdiği sınırlamalarla birlikte ele alınması gerektiğini tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlhanlılar, İncûlular, Mahmud Şah İncû, siyasi meşruiyet, İran tarihi

Abstract

The dissolution of the Ilkhanid central authority following the death of Abu Sa'id Bahadur Khan in 1335 precipitated profound shifts in the regional balance of power, compelling provincial rulers to devise novel forms of legitimacy within an atmosphere of political turbulence. This study examines the political strategies pursued by the Incuid dynasty during the process of Ilkhanid disintegration and examines Mahmud Shah Incû's transformation of his initially dependent relationship with the central government into an increasingly autonomous power center in the Persian region. Initially operating within the Ilkhanid administrative order as an inju, Mahmud Shah's role was that of a provincial administrator subordinate to the central authority. However, as time progressed, he underwent an escalation in his political and economic power, leading him to establish an autonomous sphere of influence. During the dissolution of the Ilkhanid Empire, Mahmud Shah Inju endeavored to establish an autonomous political structure to ensure the continuity of his dynasty. This endeavor encompassed more than merely dynastic rule; pragmatic political maneuvers, military capacity, and the establishment of ideological legitimacy were also pivotal factors. This article posits that legitimacy in the post-imperial period was a fluid, dynamic, and contested process. It further asserts that the power vacuum in post-Ilkhanid Iran should be analyzed in terms of the opportunities and limitations it presented for regional dynasties.

Keywords: Ilkhanids, Inju dynasty, Mahmud Shah Inju, political legitimacy, History of Iran

Giriş

İlhanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte, hâkim olduğu topraklarda yerel hanedanlıklar güç kazanmış¹ ve VIII/XIV. yüzyılın ortaları "mahalli hanedanlıklar dönemi" olarak adlandırılmıştır². Bu hanedanlardan biri de kurucusu Emîr Şerefeddin Mahmud Şah'ın öncülüğünde ortaya çıkan İncûlular olmuştur. Mahmud Şah, Olcaytu Han tarafından İlhanlı has mülklerinin idaresiyle görevlendirilmiş³ ve onu incûsu olarak belirlemiş⁴; bu görevinden ötürü "İncû" unvanıyla anılmıştır. Kaynaklarda, incû mülklerinin idarecilerinin "incû" veya "incû" olarak adlandırıldığı belirtilmektedir⁵. Mahmud Şah'ın soyunun Heratlı meşhur âlim Hâce Abdullah Ensârî'ye dayandığı ifade edilmekte olup⁶ Ebû Said Bahadır Han döneminde de görevini sürdürmüştür. Ancak zamanla Fars bölgesinde daha bağımsız bir yönetim kurarak hanedanlığının temelini atmıştır.

Ebû Said Bahadır Han'ın 1335 yılında ölümüyle birlikte, İlhanlı Devleti içinde büyük bir otorite boşluğu doğmuş ve bu durum, yerel hanedanların güçlerini artırmalarına imkân tanımıştır⁷. Bu dönem, tarihçiler tarafından "Rakip Hanlar Devri" (1336-1344) olarak adlandırılmakta olup İlhanlı tahtı üzerinde yaşanan mücadeleler ve siyasi istikrarsızlıklarla karakterize edilmiştir. İlhanlıların giderek zayıflaması, bir yandan devletin çöküş sürecini hızlandırırken diğer yandan Anadolu, Azerbaycan ve İran gibi bölgelerde yarı bağımsız ve bağımsız siyasi yapılarının oluşumuna zemin hazırlamıştır⁸. Bu süreçte, İncûlular da kendi yönetimlerini güçlendirerek İlhanlı sonrası İran siyasi yapısının belirleyici aktörlerinden biri haline gelmiştir.

Şerefeddin Mahmud Şah, Fars bölgesindeki incû arazilerinin yönetimine atandıktan sonra orduda aktif görev almış, bölgesel yönetimi ise oğulları aracılığıyla yürütmüştür⁹. Ordu içinde etkili isimlerin himayesine girerek hızla yükselmiş, zamanla devletin en nüfuzlu figürlerinden biri haline gelmiştir. Olağanüstü serveti nedeniyle zamanın Karun'u olarak anılmış¹⁰ ve bu ekonomik gücü, onu Ebû Said Bahadır Han karşısında dahi cesurca konuşabilecek bir konuma taşımıştır. Sahip olduğu siyasi nüfuz, yalnızca yönetimde söz sahibi olmasını değil, aynı zamanda doğrudan Ebû Said'in sarayına saldırı düzenleyebilecek güce erişmesini de sağlamıştır¹¹. Ebû Said'in vefatından sonra, Arpa Han'ın İlhanlı tahtına çıkışında belirleyici bir rol üstlenmiş¹², ancak ilerleyen süreçte başka birini tahta çıkarmayı planladığı iddiasıyla Arpa Han'ın emriyle idam edilmiştir¹³. Bu durum, Mahmud Şah'ın yalnızca bir bölge yöneticisi olmanın ötesinde, İlhanlı Devleti'nin siyasi geleceğini etkileyebilecek kadar güçlü bir aktör haline geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

İncûlu Hanedanının İlhanlı Devleti'nin çöküş sürecindeki rolü, bölgesel bir hanedanın yükselişinden öte, merkezi otoritenin zayıflamasıyla ortaya çıkan meşruiyet krizine verilen bir yanıt olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmanın temel argümanı, Mahmud Şah İncû'nun başlangıçta İlhanlı merkezi yönetimiyle kurduğu ilişkileri statü kazanmak ve taşradaki otoritesini pekiştirmek amacıyla değerlendirdiği, ancak taht üzerindeki istikrarsızlığın artmasıyla birlikte özerk bir güç odağı oluşturma yoluna

¹ Bertold Spuler, *İran Moğolları : Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, 3. bs (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), 144.

² Ali Behranîpûr ve Seyyide Zehrâ Zâreî, "Hâstgâh-i İktidâr ve Makbûliyyat-i İctimâî-yi Silsile-yi Âl-i İncû (725-754 hk.)", *Târîh-i İslâm ve İrân, Dânişgâh-ı Ez-Zehrâ* 20, sy 8 (1389hş.): 30.

³ Ebû'l-Abbâs Mu'înuddîn Ahmed b. Şihâbüddîn Ebî'l-Hayr Zerkûb Şîrâzî, *Şîrâznâme*, ed. İsmâîl Vâiz-i Cevâdî (Tehrân: Çaphane-i Dâverpenâh, 1350), 101; Mehlika Üstündağ, *İran'ın Bilinmeyen Hanedanlığı Muzafferiler* (İstanbul: İraniyat Yayınları, 2018), 44.

⁴ Mu'înuddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'înî (telîf-i 816-817h.k.)*, ed. Jan Uben (Tehrân: Kitapfuruş-i Hayyam, 1336), 171; Rıza Kurtuluş, "İncûlular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 22 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 280-81.

⁵ Osman Gazi Özgüdenli, "İncû", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. 22 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000), 281; Firdevs Özen, *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2022), 179.

⁶ Hamdullâh Müstevfî Kazvînî, *Târîh-i Güzîde (Sene 730 Hicrî)*, ed. Abdülhüseyn Nevaî (Tahrân: Müessese-yi İntişârât-ı Emir Kebîr, 1387), 664; Rıza Kurtuluş, "İncûlular", 280.

⁷ Abdülresul Hayrendiş, *Farsiyan der Beraber-i Moğulan* (Tahrân: İntişarat-i Abadbom, 1394), 159.

⁸ Samet Alıç, "İran'da İncü Hanedanı (Âl-i İncû / İncûlular) (1325-1357)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 55 (Ağustos 2022): 381.

⁹ Mu'înuddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'înî (telîf-i 816-817h.k.)*, 172.

¹⁰ Gıyâsüddin b. Hemâmüddin Hândmîr, *Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbârî Efrâdî'l-Beşer*, c. 3 (Tahrân: Hayyam, 1380), 223.

¹¹ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârîh-i Reşîdî, (Şamil-i vakayı'ı 703-781hk)*, ed. Hânâbâ Beyânî, Çap-ı dovom, şomare 88 (Tehrân: Silsile-i İntişarat-ı Asar-ı Milli, 1350), 187; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsar ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız, Târîh-i 'Asr-ı Hâfız yâ Târîh-i Fârs ve Muzâfât ve Eyâlât-i Mücâvire der Karn-i Heştom*, c. 1 (Tehrân, 1340), 75.

¹² Muhammed b. 'Alî b. Muhammed Şebânkâre'î, *Mecma'u'l-Ensâb* (Tehrân: Müessese-i İntişarat-ı Emir Kebir, 1363), 293-94.

¹³ Abdurrezzak b. İshak Abdurrezzak Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, c. 1 (Tahrân: Pûjûheşgâh-i 'Ulûm-i İnsânî ve Mutâla'ât-i Ferhengî, 1372), 155; Hândmîr, *Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbârî Efrâdî'l-Beşer*, 3:223; Hac Mirza Hasan Hüseyinî Fesaî, *Farsname-i Nasirî*, ed. Mansur Restgar Fesaî, c. 1-2 (Tahrân: İntişarat-ı Emir Kebir, 1378), 292; Abdullah b. Lütfullah Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh*, c. 1 (Tahrân: Vezâret-i Ferheng ve Erşâd-ı İslâmî, Sâzman-ı Çâp ve İntişârât, 1380), 51.

yöneldiğidir. İlhanlı yönetiminde “incû” unvanıyla yükselen Mahmud Şah, geleneksel İlhanlı idarî yapısına bağlı bir taşra yöneticisi olarak konumlanırken zamanla yerel ve dini unsurları öne çıkaran bir hanedan lideri olma yoluna girmiştir. İncûlular örneği, hanedana dönüşme sürecinin pragmatik siyasi hamleler, askeri kapasite ve meşruiyet üretme becerisiyle mümkün olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, İlhanlı merkezi otoritesinin çöküşü sonrası İncûlu Hanedanının meşruiyetini nasıl inşa ettiğini inceleyerek, bölgesel hanedanların güç kazanma stratejilerine dair yeni bir perspektif sunmaktadır. Özellikle Mahmud Şah İncû'nun başlangıçtaki bağlılık ilişkisini giderek özerk bir siyasi yapıya dönüştürme süreci üzerinden, İlhanlı sonrası İran'daki iktidar dinamiklerine yönelik literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır.

Bu makale, İncûlu Hanedanının İlhanlı Devleti'nin çöküş sürecindeki siyasi hamlelerini ve meşruiyet inşa çabalarını üç kısımda ele alacaktır. İlk bölümde, Mahmud Şah İncû'nun İlhanlı sarayında yükselişi, İncû arazilerinin yönetimiyle görevlendirilmesi ve merkezi otoriteyle kurduğu ilişkiler incelenecektir. İkinci bölümde, Mahmud Şah'ın güçlü hamiler edinerek siyasi konumunu sağlamlaştırması, Musafir İnak hadisesindeki meydan okuyucu tutumu ve bu tür olaylara rağmen ordu içindeki varlığını sürdürebilmesi üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde, Arpa Han'ın İlhanlı tahtına çıkarılma süreci ele alınarak Mahmud Şah'ın bu süreçteki kritik rolü analiz edilecektir. Bu bağlamda, Mahmud Şah'ın Arpa Han'ın seçiminde oynadığı rol ve ardından suikast iddialarıyla katledilmesi değerlendirilecektir. Son olarak, Mahmud Şah'ın varislerinin, babalarının intikamını almak amacıyla giriştiği siyasi ve askeri hamleler incelenecek ve Arpa Han'ın infaz edilme süreci ele alınacaktır.

Otorite'ye Bağlılık

İlhanlı yönetiminde öne çıkan emîrlardan biri olan Şerefeddin Mahmud Şah (ö. 736/1336), rakipleri gibi Moğol kökenli değildi dolayısıyla hâkim otoriteden farklı bir soydan gelmekteydi. Kaynaklarda Herat'ın ünlü sûfilerinden Hâce Abdullah Ensârî'nin soyundan geldiği belirtilmektedir. Mustevfî *Târîh-i Güzîde*'sinde Mahmud Şah İncû'nun soyunun Abdullah Ensârî'nin torunlarına dayandığı belirtmekte ve Şerefeddin Mahmud Şah İncû¹⁴'nün Muhammed b. Fazlullah (mülkab Ak Hâce) b. Abdullah bin Es'ed bin Nasrullah bin Muhammed bin Abdullah Ensârî'nin soyundan geldiğini aktarmaktadır.¹⁵ Bu soya mensup olması, özellikle Şiraz halkı nezdinde hanedan üyelerine önemli bir toplumsal itibar ve siyasi meşruiyet sağlamış; yönetimlerinin yerel düzeyde kabul görmesine katkıda bulunmuştur.

Şerefeddin Mahmud Şah'ın kökeniyle ilgili iki farklı görüş bulunmaktadır ve her iki kaynağın da akademik çevrelerde güvenilir olduğu genel olarak kabul edilmektedir. *Târîh-i Güzîde*, Mahmud Şah'ın soyunu ayrıntılı biçimde aktararak onu doğrudan Hâce Abdullah Ensârî'ye dayandırmış ve nesep zincirini detaylı şekilde sunmuştur¹⁶. Dönemin tarihçileri de büyük ölçüde bu soy kütüğünü kabul etmiştir¹⁷. Diğer yandan, Şebankareî *Mecma'u'l-Ensâb*'ında Mahmud Şah'ın Türk kökenli olduğunu belirtse de onun hangi boya ait olduğu veya ailesi hakkında herhangi bir ek bilgi vermemektedir¹⁸. Bu bağlamda, mevcut veriler Mahmud Şah'ın etnik kökeni konusunda kesin bir hüküm vermeyi zorlaştırmakla birlikte, dönem kaynaklarının büyük çoğunluğu *Târîh-i Güzîde*'de sunulan nesep silsilesini esas almaktadır.

İncûlu Hanedanı'nın kurucusu Şerefeddin Mahmud Şah'ın Fars bölgesindeki yönetimle resmen ne zaman ilişkilendirildiğine dair kaynaklar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu çelişkilerin giderilmesi adına, dönemin birincil kaynaklarının analizi büyük önem taşımaktadır. *Şirâznâme*'nin yazarı Zerkûb Şîrâzî, Mahmud Şah'tan “Melikü'l-Azam Sa'îd Şerefü'd-Devle ve'd-Dîn Mahmud Şah b. Muhammed Fazlullah” unvanıyla bahsetmekte olup onun Fars bölgesine atanmasını Olcaytu Hüdâbende b. Argun'un hükümdarlığının başlangıç yıllarına, yani 703/1304 yılına tarihlendirmektedir¹⁹. Bu bilgi, Mahmud Şah'ın İlhanlı merkezi otoritesiyle olan bağlantısının ve siyasi yükseliş sürecinin daha iyi anlaşılması açısından dikkate değerdir.

Mu'înüddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'înî*'sinde Mahmud Şah İncû'nun İlhanlı yönetimi içindeki yükselişi ile ilgili

¹⁴ İncû kelimesinin kökenine dair yapılan araştırmalar, onun Eski Uygurca ve Moğolca belgelerde farklı biçimlerde kaydedildiğini ve çeşitli anlamlar taşıdığını göstermektedir. Kelimenin ençü, inçü, ençi gibi formlarda geçtiği ve bazı sözlüklerde “emlak-i hâssa, köle, esir, kul, miras, çeyiz” anlamlarıyla karşılandığı tespit edilmiştir. Bkz. Özgüdenli, “İncü”, 281; Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* (Oxford, 1972), 220-24; Murtaza Ravendî, *Tarih-i İctima'i-yi İran*, c. 3 (Tahran: Emîr Kebir, 1975), 317; Firdevs Özen, *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)*, 178.

¹⁵ Hamdullâh Müstevfî Kazvîni, *Târîh-i Güzîde (Sene 730 Hicrî)*, 664; John Limbert, *Şiraz in the Age of Hafez: The Glory of a Medieval Persian City* (Seattle and London: University of Washington Press, 2004), 30.

¹⁶ Hamdullâh Müstevfî Kazvîni, *Târîh-i Güzîde (Sene 730 Hicrî)*, 664.

¹⁷ Şîrâzî, *Şîrâznâme*, 1350, 101; Mu'înüddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'înî (telîf-i 816-817h.k)*, 170.

¹⁸ Şebânkârî, *Mecma'u'l-Ensâb*, 296.

¹⁹ Ebû'l-Abbâs Mu'înüddîn Ahmed b. Şihâbüddîn Ebû'l-Hayr Zerkûb Şîrâzî, *Şîrâznâme*, ed. Behmen Kerîmî (Tehrân: matbaa Rüşenâî, 1350), 75-76.

daha detaylı bilgi vermektedir. Horasan'dan gelip İlhanlı ordusunda sadakatle hizmet eden Mahmud Şah, bir gün şiddetli bir yağmur altında saray kapısında beklerken hükümdarın dikkatini çekmiş ve bu bağlılığı ona büyük lütuflar kazandırmıştır. Hükümdarın teveccühü sonucunda, Mahmud Şah, "İncû" unvanıyla hükümdarın özel mülklerinin idarecisi olarak atanmış ve bu unvan, zamanla onun ismiyle özdeşleşmiştir²⁰. Bu olay, onun İlhanlı yönetimi içindeki siyasi konumunu ve merkezi otoriteyle ilişkisini güçlendiren dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilebilir.

Hâfız-ı Ebrû, *Coğrafya-yi Hâfız-ı Ebrû ve Zeyl-i Câmî'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*'nde Şerefeddin Mahmud Şah'ın Fars bölgesindeki yönetimine dair önemli ayrıntılara yer vermektedir. Bu kaynaklara göre, Mahmud Şah, Emîr Çoban'ın siyasi nüfuzunun en güçlü olduğu dönemde Fars bölgesinin yönetimine atanmış ve yetenekli bir idareci olarak tanınmıştır. Hâfız-ı Ebrû'nun anlatımı, Mahmud Şah'ın "İncû" unvanının kökenine veya bu unvanla üstlendiği görevlere değil, doğrudan onun Fars bölgesindeki yönetici olarak atanmasına ve buradaki faaliyetlerine odaklanmaktadır²¹.

Muhammed Şebânkârê'î, *Mecma'ü'l-Ensâb*'ında Şerefeddin Mahmud Şah'ın kendisinden yaşça büyük bir kardeşi olduğunu ve ailenin Türk kökenli olduğunu belirtmektedir. Bu aile, uzun yıllardır Fars bölgesindeki İncûların idaresinden sorumlu bulunmaktaydı. Mahmud Şah'ın kardeşi Mübârek Şah, bu görevi üstlenen önemli isimlerden biriydi. Dönemin hükümdarı, Fars bölgesinin vergi gelirlerinin yönetimini bu iki Emîre tevdi etmişti. Her iki emîr de liyakatli, saygın ve önemli şahsiyetler olarak tanınmaktaydı. Görev dağılımı gereği, kardeşlerden biri başkentte kalarak hükümdarın hizmetinde bulunurken, diğeri Fars bölgesindeki idari işleri yürütmekteydi. Sahip oldukları servetler ve hizmetkârlar, dönemin standartlarına göre eşsiz bir düzeydeydi. Adaletli ve insafli bir yönetim sergileyerek idari işlerde büyük bir başarı göstermişlerdi. Emîr Mübârek Şah'ın vefatının ardından, Fars bölgesinin idaresi dönemin hükümdarı tarafından Şerefeddin Mahmud Şah'a devredilmiştir²².

Dönemin temel kaynaklarından biri olan *Târîh-i Âl-i Muzaffer*'in yazarı Mahmud Kutubî, Şerefeddin Mahmud Şah'ın Fars'a atanma süreci, nesebi ve kişisel geçmişi hakkında ayrıntılı bilgi sunmamaktadır. Eserde, yalnızca "Emîr Şeyh Ebû İshak'ın Yezd'e Sefer Düzenleme Zikri" başlığı altında, Mahmud Şah'ın Fars bölgesindeki mülkleri ve valilik göreviyle ilgili kısa bilgilere yer verilmiştir²³. Benzer şekilde, dönemin diğer önemli kaynaklarından *Mevâhib-i İlâhî* de "Mahmud Şah İncû'nun Evlatlarının Fars'ı İstilas" başlığı altında, Mahmud Şah'ın kendisine dair herhangi bir kayıt sunmamaktadır²⁴. Bu durum, söz konusu eserlerin Mahmud Şah'ın şahsi geçmişinden ziyade, hanedanının sonraki süreçteki siyasi ve askeri faaliyetlerine odaklandığını göstermektedir.

Şerefeddin Mahmud Şah'ın Fars yönetimine atanma süreci, ana kaynaklarda farklı şekillerde değerlendirilmiş ve İncûlu Hanedanı'nın kesin kuruluş tarihinin belirlenmesini zorlaştırmıştır. Zerkûb Şirâzî'nin dönemin tanığı olması, verdiği bilgileri önemli bir referans haline getirirken, Muhammed Şebânkârê'î'nin anlatımları da dikkate değerdir. Ancak, Şebânkârê'î Mahmud Şah'ın atama tarihini ve atayan kişiyi açıkça belirtmemektedir. Buna rağmen, İncû ailesinin uzun süredir bölge yönetiminde etkin oldukları yönündeki ifadeleri, Zerkûb Şirâzî'nin belirttiği tarihin güvenilirliğini destekler niteliktedir. Mahmud Şah'ın atanması, onun yalnızca İncû topraklarını yönetmesini değil, aynı zamanda Fars bölgesinde güç kazanmasını da sağlamıştır.

Ebû Sa'îd, hükümdarlık makamına geçtiğinde, Fars bölgesinde yeni bir yönetim düzeni oluşturma çabası içindeydi. Bu doğrultuda, Salgûrlular olarak bilinen Fars Atabeklerinin son lideri Ebeş/Âbiş Hâtûn'un ve Möngke Timur'un kızı, aynı zamanda Kirmân Karahıtay yönetici hanedanından Celâlüddîn Suyurgatmış'ın eşi olan Kerduçin Hâtûn'u 719/1319 yılında Fars'ın idaresine getirme kararı aldı²⁵. Ancak, bu atamalar bölgedeki siyasi istikrarı tam anlamıyla sağlayamadı ve Fars, hâlâ farklı güç odaklarının nüfuz mücadelelerine sahne olmaya devam etti. Bu süreçte, Mahmud Şah'ın Fars bölgesindeki özel arazilerle görevlendirilme süreci de bölgenin değişken siyasi yapısı ve güç dengeleri göz önüne alındığında birtakım belirsizlikler içermektedir. O dönemde bölgede hâlâ etkinliğini sürdüren Tîbî Hanedanı, önemli bir siyasi aktör olarak öne çıkmaktaydı. Nitekim 691-725/1291/1292-1325 yılları arasında hanedanın kurucusu Cemâlüddîn İbrâhîm Tîbî, İlhanlı hükümdarı Geyhatu Han'a yüksek bir meblağ ödeyerek, Fars'taki İncû gelirlerini toplama yetkisini elde etti. Bu gelişme, onun İlhanlı yönetimi

²⁰ Mu'înüddîn Natanzî, *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'înî* (telîf-i 816-817h.k), 171.

²¹ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmî'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*, (Şamil-i vakay'ı 703-781hk), 187; Hâfız-ı Ebrû, *Coğrafya-yi Hâfız-ı Ebrû*, ed. Sadık Seccadî, c. 2 (Tahrân: Miras-ı Mektup, 1375), 260.

²² Şebânkârê'î, *Mecma'ü'l-Ensâb*, 296.

²³ Mahmûd Kutubî, *Târîh-i Âl-i Muzaffer* (Tahrân: İntişârât-i Emîr Kebîr, 1364), 41.

²⁴ Muineddin bin Celaeddin Muhammed Muallim Yezdî, *Mevâhib-i İlâhî der Târîh-i Âl-i Muzaffer* (Tahrân: Kitabhane ve Çaphane-i İkbâl, 1326), 93.

²⁵ Abdulmuhammed Âyetî, *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf* (Tehrân: Pijûheşgâh-ı 'Ulûm-i İnsânî ve Mutâlaât-ı Ferhengî, 1383), 344; Henry H. Howorth, *History of the Mongols : From the 9th to the 19th Century* (London: Longmans, Green, and Co., 1927), 687; Türker Uygur, "İlhanlılar Zamanında Şiraz Şehri (1256-1335)", 2019, 265; Özen, *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)*, 180.

nezdinde nüfuz kazanmasına ve zamanla bölgedeki otoritesini artırmasına zemin hazırladı. 705-706/1306'da vefatının ardından yönetim, oğlu İzzeddîn Abdülâzîz'e geçti. Ancak, onun Fars üzerindeki otoritesi doğrudan değil, vekilleri aracılığıyla sağlanıyordu çünkü kendisi ağırlıklı olarak Moğol ordusundaki faaliyetlerine odaklanmıştı. 725/1325'te Tebriz'de idam edilmesi üzerine yönetim, kardeşi Melik Şemsüddîn'e geçti. Fakat aynı yıl onun da ölümüyle birlikte Tîbî Hanedanı tarih sahnesinden çekildi²⁶. Bu gelişmeler, Fars'taki yönetim yapısının hızla değiştiğini ve Mahmud Şah'ın atanmasının bölgede oluşan güç boşluğuyla doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

Fars bölgesindeki siyasi dengeler böyle şekillenirken, 725/1325 yılında Fars, İsfahan ve Kirman bölgeleri, Emîr Çoban'ın torunu ve Hasan-ı Küçek'in oğlu olan Emîr Taleş'in idaresine verilmiştir. Emîr Taleş, söz konusu bu toprakların yönetimini Şerefeddin Mahmud Şah'a devretmiş ve böylece Mahmud Şah, bölgedeki hâkimiyetini güçlendirme fırsatı elde etmiştir²⁷. Ayrıca, Melikü'l-İslâm'ın çocuklarının yönetimde olduğu dönemde de Mahmud Şah'ın Fars'ta çeşitli arazileri elinde bulundurduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, bölgedeki siyasi yapılanmada Ebû İshak, Mesud Şah, Şemseddin Muhammed ve Gıyaseddin Keyhüsrev gibi isimler de çeşitli alanlara emîr olarak atanmış²⁸, böylece İncûlu Hanedanının bölgedeki etkisi önemli ölçüde artmıştır.

Şerefeddin Mahmud Şah'a söz konusu bölgelerin yönetimi tevdi edilmiş olmakla birlikte, kendisi bu yerlerin idaresini oğullarına devretmiş ve İlhanlı ordugâhına giderek faaliyetlerini orada sürdürmüştür²⁹. Sultaniye'de İlhanlı sarayında bulunduğu dönemde, Şîrâz ve Fars bölgesinin yönetimi, 726/1326 yılı itibarıyla Celâleddîn Mesudşâh'a bırakılmıştır. Ancak, bu yönetim süreci uzun sürmemiş ve 730/1330 yılına gelindiğinde, bölge üzerindeki kontrolün Mahmudşâh'ın diğer oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'e geçtiği kaydedilmiştir³⁰. Şebankare'nin aktardığına göre "Emîr Çoban öldürülünce, emîr-i ulus³¹ makamı ona tevdi edildi ve onun adına düzenlenen fermanlar memleketin her köşesine yayıldı³².

Böylece Şerefeddin Mahmud Şah, Fars, Kirman, Yezd, Kiş, Bahreyn ve İsfahan'dan Fars Körfezi'ne kadar uzanan geniş bir bölgenin yönetimini üstlenerek kısa sürede bölgesel gücünü pekiştirmiştir³³. Ebû Said Bahadır Han nezdinde büyük bir itibara sahip olan Mahmud Şah, yöneticilik yetkinliği ve serveti sayesinde İlhanlı yönetimiyle doğrudan müzakere edebilecek bir konuma ulaşmıştır. Şîraz ve Şebankare'den elde ettiği yıllık 100 tümenlik (1.000.000 dinar) gelir, ekonomik ve siyasi gücünü daha da artırmıştır³⁴. Vezir Gıyâseddin Muhammed'in desteğini arkasına alan Mahmud Şah, divan işlerinde daha bağımsız hareket etme imkânı elde etmiş ve İlhanlı ordusunda önemli bir danışman olarak rol üstlenmiştir. Ayrıca, Vezirin kızı ile oğlu Mesud Şah'ın evliliği, hanedanlar arasında güçlü bir ittifak kurulmasını sağlayarak Mahmud Şah'ın siyasi konumunu daha da sağlamlaştırmıştır³⁵.

Taşrada Güç Mücadelesi

İlhanlı Devleti'nin merkezi otoritesi zayıfladıkça taşra yöneticileri arasındaki güç mücadelesi de giderek daha belirgin hale geldi. Bu bağlamda Şerafeddin Mahmud Şah İncû, Fars bölgesi üzerindeki otoritesini iki temel stratejiyle sağlamlaştırmaya ve genişletmeye çalıştı. İlk olarak, İlhanlı sarayının iç dinamiklerini yakından takip ederek kendi çıkarlarına hizmet eden bir güç dengesi sağladı. İkinci olarak, yerel yönetimi güçlendirerek bölge üzerindeki kontrolünü artıran daha sağlam bir yönetim

²⁶ Şîrâzî, *Şîrâznâme*, 1350, 73-75; Limbert, *Şiraz in the Age of Hafez: The Glory of a Medieval Persian City*, 28; Akif Rençber, "İlhanlılar İdaresinde Şîrâz (684/1286-735/1335)", *İran Çalışmaları Dergisi* 2, sy 2 (Şubat 2019): 89, <https://doi.org/10.33201>; Türker Uygur, "İlhanlılar Zamanında Şiraz Şehri (1256-1335)", 267; Özen, *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)*, 179-80.

²⁷ Hüseyinkulî Sutûde, *Târîh-i Âl-i Muzaffer*, c. 1-2 (Tehrân, 1385), 74-75; Hâdi Pîrûzân, *Tarih-i İctimai-yi Şiraz der Seddehâ-yi Hefhom ve Heştom-i Hicri* (Tahrân: Neşr-i Hamuş, 1398), 87.

²⁸ Şîrâzî, *Şîrâznâme*, 1350, 102.

²⁹ Bu uygulama, bu dönemin genel bir geleneği olarak görülmektedir. Bölge hâkimi, kendi çıkarlarını korumak için asla yerleşik bir şekilde bölgede yaşamaz, temsilcileri aracılığıyla yönetimi sürdürürdü. Böylece ordugâha nezaret eder ve orada şekillenen entrikaları etkisiz hale getirmeye çalışırdı. Bkz. Denis Aigle, *Seytere-i İlhanan ber Fars: Kargüzaran-ı Moğul ve Bozorganî İranî*, çev. Zehra Felah Şahrudî (Tahrân: Müessese-i Abî Parsî, İntişarat-ı Pol-i Firuze, 1401), 142.

³⁰ Şîrâzî, *Şîrâznâme*, 1350, 76.; Türker Uygur, "İlhanlılar Zamanında Şiraz Şehri (1256-1335)", 269.

³¹ İlhanlı Devleti, askerî yönetimi dört büyük Ulus'a bölerek organize etmiş ve her bölgenin en üst düzey komutanına "Emîr-i Ulus" unvanı vermiştir. Bu emîrler, yalnızca askerî liderler olarak değil, aynı zamanda idari otoriteye sahip yöneticiler olarak da devletin yönetim mekanizmasında kritik bir konumda bulunmaktaydılar. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 255; İbrahim Güneş, "İlhanlılarda Eyalet Teşkilatı", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 41, sy. 72 (Eylül 2022): 176.

³² Şebânkâre'î, *Mecma' u'l-Ensâb*, 297.

³³ Özen, *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)*, 180.

³⁴ Abbâs İkbâl Âştîyânî, *Târîh-i Moğûl (Ez Hamle-i Cengiz tâ Teşkil-i Devlet-i Teymûr)* (Tehrân: Mü'essese-yi İntişârât-ı Emîr Kebîr, 1388), 411.

³⁵ Şebânkâre'î, *Mecma' u'l-Ensâb*, 297; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, 1:74.

sistemi oluşturdu. Ancak Musafir İnak'ın Ebû Said Bahadır Han tarafından Fars valisi olarak atanması Mahmud Şah'ın otoritesine doğrudan bir meydan okuma anlamına geliyordu.

Bunca güce ve nüfuza erişen Şerefeddin Mahmud Şah, çok geçmeden ciddi bir tehdit ile karşı karşıya kalmıştır. Ebû Said Bahadır Han, Mahmud Şah'ın yerine, en güvendiği adamlarından biri olan Musafir İnak'ı Fars valisi olarak atamıştır³⁶. Farsça kaynakların çoğu, bu atamanın 734/1333-1334 yılında gerçekleştiğini bildirmektedir³⁷. Bu karar, Mahmud Şah'ın bölgedeki hâkimiyetini sarsacak nitelikte olup onun İlhanlı merkezi otoritesiyle olan ilişkilerini yeni bir sınavdan geçirmiştir.

Şebankare'nin anlatımı, Şerefeddin Mahmud Şah'a duyduğu olumlu yaklaşım nedeniyle subjektif bir izlenim taşısa da olayların gelişimine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Rivayete göre, Mahmud Şah'ın oğlu Mesud Şah ile Ebû Said Bahadır Han'ın himayesindeki Musafir İnak arasında bir içki meclisinde anlaşmazlık çıkmıştır. Tartışmanın ardından Musafir İnak, durumu İlhan'a bildirerek onun korumasına sığınmıştır. Bu gelişme karşısında büyük bir öfkeye kapılan Ebû Said, Mahmud Şah'ı sert bir dille azarlamış ve ona hitaben, "İran ve Turan'ı senin ve çocuklarının idaresine bıraktım, ancak oğlun benim huzurumda saygısızlık etmeye cüret ediyor" şeklinde sert sözler sarf etmiştir³⁸. Bu olay, Mahmud Şah'ın İlhanlı merkezi yönetimiyle olan ilişkilerinde kritik bir dönüm noktası olmuş ve onun bölgesel gücünü tehdit eden gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur.

Kaynaklar, Ebû Said'in Fars bölgesinin yönetimini Şerefeddin Mahmud Şah'tan alarak Musafir İnak'a devrettiği konusunda hemfikirlerdir. Hâfız-ı Ebrû'nun aktardığına göre Mahmud Şah, Şiraz, Şebankare ve Fars'a bağlı bölgelerdeki özel mülklerden yılda yüz tümenlik yüksek bir gelir elde etmekteydi. Ancak yönetimin Musafir İnak'a devredilmesi, onun hem mali gücünü zayıflatmış hem de bölgesel nüfuzunu sarsmıştır. Bu durum karşısında Mahmud Şah, atamaya boyun eğmek yerine, Musafir İnak'a karşı ordugâhta bir suikast planlamış ve onu etkisiz hale getirmeye yönelik bir girişimde bulunmuştur³⁹. Mahmud Şah'ın Musafir İnak'a karşı düzenlediği suikast girişimi, yalnızca bireysel bir hamle olmayıp, dönemin önde gelen emîrleri tarafından da desteklenmiştir. Bu komploya, Mahmud Şah'ın oğlu Celâleddin Mesud Şah ile birlikte, önemli devlet adamlarından Muhammed Bik, Mahmud bin İsen Kutluğ, Muhammed Pîlten, Eretna ve Sultan Şah bin Nikrûz da katılmıştır⁴⁰. Bu olay, Mahmud Şah'ın yalnızca bölgesel bir yönetici olmanın ötesine geçerek, İlhanlı sarayında ne derece etkili bir figüre dönüştüğünü göstermektedir.

Emîr Musafir İnak, Şah Mahmud İncû ve müttefik emîrlerin askeri bir güçle kendisini hedef aldığını öğrendiğinde, gizli bir yoldan kaçarak İlhan Ebû Said'in sarayına sığınmıştır. Ancak Mahmud İncû ve destekçileri, onu takip ederek doğrudan Ebû Said'in sarayına yönelmiş ve Musafir İnak'ın kendilerine teslim edilmesini talep etmiştir. Gerilim, doğrudan hükümdarın sarayına yapılan bir baskına dönüşmüş ve saray duvarlarına kadar ok atılmıştır. Olaylar, Musafir İnak'ın teslim edilmesine ramak kala, Hâce Lü'lü, Emîr Sırgan bin Emîr Çoban ve hükümdarın yakın çevresindeki hizmetkârların müdahalesiyle seyrini değiştirmiştir. Gelen destek kuvvetleri, sarayın savunmasını sağlayarak Mahmud İncû ve müttefiklerinin girişimini başarısızlığa uğratmış böylece isyan girişimi kontrol altına alınmıştır⁴¹.

Ebû Said, suikast girişimine karışan tüm isyancıların idam edilmesini emretmişse de Vezir Gıyaseddin Muhammed'in müdahalesi sayesinde bu karar iptal edilmiştir. Bunun yerine, suikast girişiminin liderleri çeşitli bölgelere sürgün edilerek kalelerde hapsedilmişlerdir. Emîr Mahmud İsen Kutluğ Horasan'a, Sultan Şah bin Nikrûz Sircan Kalesi'ne, Emîr Muhammed Pîlten Bem Kalesi'ne, Emîr Muhammed Kuşçî Natanz Kalesi'ne, Emîr Şerefeddin Mahmud Şah İncû İsfahan'daki Taberek Kalesi'ne gönderilmiş, oğlu Celâleddin Mesud Şah ise Anadolu'ya, dönemin güçlü figürlerinden Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg'un yanına sürgün edilmiştir. Bu isimler, Ebû Said'in ölümüne kadar hapis hayatı yaşamışlardır. Ancak, Vezir Gıyaseddin Muhammed'in çabalarıyla Mahmud Şah İncû kısa süre içinde hükümdarın takdirini kazanmış ve serbest bırakılarak ordugâhta ikamet etmesine izin verilmiştir. Öte yandan, Mesud Şah Anadolu'da serbest bırakılmış, ancak Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg'un

³⁶ Mîrhând, *Ravzâtü's-Safâ*, ed. Dr. Abbas Zeryâb, c. 4-5-6 (Tahran: İntişârât-ı İlmî, 1373), 972; Firdevs Özen, "İlhanlı Devleti'nin Son Hükümdarı Ebû Sa'îd Bahâdır Han'ın Emîr Çoban'ın Ölümünden Sonraki Faaliyetleri ve Ölümü (728-736/1327-1335)", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 74 (2022): 273.

³⁷ Zerkûb Şirâzî, *Şîrazname*, ed. İsmail Vaiz Cevadî (Tahran: İntişarat-ı Bünyad-ı Ferheng-i İran, 1350), 103-4.; Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*, (Şamil-i vakay'ı 703-781hk), 187.; Abdurrezzak Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, 1:128.; Aştîyânî, *Târîh-i Moğûl* (Ez Hamle-i Cengiz tâ Teşkil-i Devlet-i Teymûr), 411.; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, C. I:75.

³⁸ Şebânkârê, *Mecma'u'l-Ensâb*, 296-97.; Aigle, *Seytere-i İlhanan ber Fars: Kargüzaran-ı Moğul ve Bozorganî İranî*, 162.

³⁹ Sheila S. Blair, "The Coins of the Later Ilkhanids: A Typological Analysis", *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 26, sy. 3 (1983): 309.

⁴⁰ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*, (Şamil-i vakay'ı 703-781hk), 187.; Abdurrezzak Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, 1:128.

⁴¹ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*, (Şamil-i vakay'ı 703-781hk), 187.; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, 1:75.

yanında nâib olarak kalmaya devam etmiştir. Mesud Şah, Ebû Said'in ölümüne kadar Anadolu'da kalarak fiilen Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg'un himayesi altında siyasi faaliyetlerini sürdürmüştür⁴².

Emîr Musafir İnak, Fars'taki görevine başlamak üzere yola çıkmış; ancak Şah Mahmud İncü'nün oğlu Melik Gıyâseddin Keyhüsrev, bu atamayı kabul etmeyerek çeşitli engeller çıkarmıştır. Keyhüsrev, Musafir İnak'ın Şîraz'a girişine müsaade etmemiş ve onun şehir dışında kalmasına zorlamıştır. 13 Rebîülâhîr 736'da (30 Kasım 1335), İlhan Ebû Said'in vefat etmesi üzerine Keyhüsrev durumu fırsat bilerek harekete geçmiş, Musafir İnak'ı yakalayarak hapsedmiş ve bir süre sonra onu başkente göndermiştir⁴³.

Taht Oyunları

Bağdat seferi sırasında Ebû Said Bahadır Han, Deşt-i Kıpçak hâkimi Özbek Han'ın Arrân ve Azerbaycan'a saldırdığı haberini aldı. Bunun üzerine, Vezir Gıyaseddin Muhammed'e düşmanı püskürtme emri verdi. Aldığı talimat doğrultusunda vezir, büyük bir orduyla Karabağ'a hareket etti. Bu süreçte Ebû Said de sefere katılmak için geri dönerek Karabağ'da vezirin ordusuyla birleşti. Ancak sefer sırasında Karabağ'da hastalanan hükümdar, kısa süre sonra Şirvan sınırında 736/1335'te hayatını kaybetti⁴⁴.

Ebû Said'in ölümü, İlhanlı Devleti'nde büyük bir siyasi boşluk yaratmış ve hanedanın geleceğini belirsiz hale getirmiştir. Tahtın doğrudan bir varisinin olmaması, yönetici sınıfı hızla bir çözüm arayışına itmiştir. Tek umut, hükümdarın eşi Dilşâd Hatun'un doğmamış çocuğuydu; ancak mevcut siyasi istikrarsızlık ve Altın Orda Hükümdarı Özbek Han'ın saldırıları, devletin acil bir şekilde bir hükümdar seçmesini zorunlu kılmıştır. Bu kritik süreçte, Vezir Gıyaseddin Muhammed, Ökrenc, Artukşah b. Alku ve Suyurgan'ın katılımıyla yapılan istişareler sonucunda, Arık Buka soyundan gelen Arpa Han'ın İlhanlı tahtına çıkarılması kararlaştırılmıştır⁴⁵. Bazı kaynaklar, Ebû Said'in vefat ettiği gece, Vezir Gıyaseddin Muhammed ve Şerefeddin Mahmud Şah'ın hükümdarın yanında bulunduğunu aktarmaktadır. Tahtın boş kalmasıyla ortaya çıkan siyasi krizin derinleşmesini önlemek için hızla harekete geçmeleri gerekiyordu. Bu doğrultuda, devlet erkânının acil istişareleri neticesinde, 18 Rebîü'l-Ahîr 736 (5 Aralık 1335) tarihinde Karabağ'da toplanan meclis, İlhanlı tahtına Arık Buka soyundan gelen Arpa Han'ı çıkarmaya karar vermiştir⁴⁶. Bu tercih, mevcut kriz ortamında İlhanlı tahtının boş kalmasını engellemek ve siyasi istikrarı sağlamak amacıyla alınmış stratejik bir karardır.

Başka bir rivayete göre Ebû Said, ölümünden önce Hülegü Han soyundan uygun bir aday bulunamaması durumunda, İlhanlı tahtına Arpa'nın geçirilmesi yönünde bir vasiyette bulunmuştu. Özbek Han'a karşı sefere çıkan Ebû Said'in sağlık durumu giderek kötüleştiğinde, Vezir Gıyaseddin Muhammed, ordugâhta bulunan Arpa Han ile görüşmek için bir haberci gönderdi. Bu görüşme kısa sürede gerçekleşmiş ve taraflar taht meselesini müzakere etmişlerdir. O gece, Ebû Said'in vefatıyla birlikte tahtın boş kalması, yönetici sınıfını hızlı bir şekilde karar almaya zorlamıştır. Bu çerçevede, Vezir Gıyaseddin Muhammed, Ebû Said'in yerine Arpa Han'ı halef olarak ilan etmiş ve ertesi gün düzenlenen geleneksel Moğol töreniyle hatunlar, emîrlar ve devlet erkânının onayıyla Arpa, Karabağ-Arrân'da resmen İlhanlı tahtına çıkmıştır⁴⁷.

Mecmaü'l-Ensâb'da aktarılan başka bir rivayete göre Ebû Said, ölümünün yaklaştığını fark ettiğinde, "Eğer ecelimiz gelip çatarsa, Tuluy'un soyundan olan ve Arpa adıyla bilinen şehzadeyi tahtıma varis kıldım; onu tahta çıkarınız," şeklinde bir vasiyette bulunmuştur. Bu ifadeler, orada bulunan Emîr Şerefeddin Mahmud Şah'ın dikkatini çekmiş ve onun Vezir Gıyaseddin Muhammed'in bu vasiyeti gerçekleştirme niyetini fark etmesini sağlamıştır. Emîr Mahmud Şah, Arpa'yı yakından tanıyor ve ona güven duyuyordu. Bu doğrultuda, bir gece yarısı Arpa'nın evine giderek onu bizzat haberdar etmiş ve kendisiyle gelmesini istemiştir. Arpa, başlangıçta tereddüt etse de Emîr Mahmud Şah tarafından sakinleştirilmiş ve yanına kılıcını alarak yola koyulmuştur. Ebû Said'in çadırına vardıklarında, Sultan'ın annesi Hacı Hatun ve kız kardeşi Satı Bik de Arpa'ya bağlılıklarını sunarak ona biat etmişlerdir. Ertesi gün Ebû Said'in ölüm haberi ilan edilmiş, ardından yapılan resmî törenlerle Cuma hutbesi

⁴² Sutûde, *Târîh-i Âl-i Muzaffer*, 1-2:75.; Hac Mirza Hasan Hüseyinî Fesâî, *Farsname-i Nasrî*, 1-2:291.; Aliç, "İran'da İncü Hanedanı (Âl-i İncü / İncülular) (1325-1357)", 383. ; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, 1:75.; Aigle, *Seytere-i İlhanan ber Fars: Kargûzaran-ı Moğul ve Bozorganî İranî*, 163.; Spuler, *İran Moğolları : Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, 143.; Hüseyin Peyrovi Milâni, "Ebû Said Bahadır Han (1316-1335)" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1971), 160.

⁴³ Şîrazî, *Şîrâzname/Cevadî*, 104. ; Firdevs Özen, "İlhanlı Devleti'nin Yıkılışı (1335-1350)" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2021), 264,265.; Akif Rençber, "İlhanlılar İdaresinde Şîrâz (684/1286-735/1335)", *İran Çalışmaları Dergisi* 2, sy 2 (Şubat 2019): 97-98.,; Türker Uygur, "İlhanlılar Zamanında Şîraz Şehri (1256-1335)", 270.

⁴⁴ Hasan Pîrniya ve Abbas İkbâl Aştîyânî, *Tarih-i İran ez Âğaz ta İnkıraz-ı Silsile-i Kacariyye* (Tahran: Neşriyat-ı Heyyam, 1380), 541.; Necm Ebûbekr Kutbî Eherî, *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*, ed. İrec Efşâr (Tebriiz: İntişarat-ı Sotûde, 1388), 217.

⁴⁵ Kutbî Eherî, *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*, 217.; Pîrniya ve Aştîyânî, *Tarih-i İran ez Âğaz ta İnkıraz-ı Silsile-i Kacariyye*, 542.

⁴⁶ Aigle, *Seytere-i İlhanan ber Fars: Kargûzaran-ı Moğul ve Bozorganî İranî*, 167-68.

⁴⁷ Mîrhând, *Ravzâtü's-Safâ*, 4-5-6:974; Özen, *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)*, 47.

Arpa Han adına okutulmuş ve kendisine “Sultan Muizzü’l-dünya ve’l-din Mahmud” unvanı verilmiştir⁴⁸.

Arpa Han, tahta çıktıktan sonra Altın Orda tehdidine karşı hızla harekete geçti ve yönetimini sağlamlaştırmak adına çeşitli adımlar attı. Kış şartlarına rağmen Derbend’e düzenlediği seferde, Özbek Han’ın ordusuna karşı zafer kazandı ve İlhanlı topraklarının güvenliği açısından büyük bir rol oynadı. Hülegü Han soyundan gelmemesi nedeniyle taht üzerindeki iddiasını güçlendirmek için Ölceytü Han’ın kızı Satı Bik ile evlendi ve böylece hanedan içindeki konumunu sağlamlaştırmaya çalıştı. Öte yandan, Ebû Said’in eşi Bağdat Hatun’un hükümdarı zehirlediği ve Altın Orda ile gizli yazışmalar gerçekleştirdiği iddiaları, Arpa Han’a saray içindeki muhaliflerini etkisiz hale getirme fırsatı sundu. Onun emriyle Bağdat Hatun idam edildi⁴⁹ ve böylece İlhanlı sarayındaki siyasi dengeler, Arpa Han’ın otoritesini pekiştirecek şekilde yeniden şekillendi.

Arpa Han, taht üzerindeki otoritesini pekiştirme yönündeki adımlarına devam etmiş ve bu doğrultuda kritik bir karar almıştır. Devletin en nüfuzlu ve servet sahibi emîrlerinden biri olan, halk arasında “zamanın Karun’u” olarak anılan Said Şerefeddin Mahmud Şah İncü’yu, herhangi bir istişare yapmadan idam ettirmiştir (736 receb / 1336 şubat). Bu infazın gerekçesi olarak, Mahmud Şah’ın Hülegü Han’ın oğlu Konkurtay’ın soyundan gelen bir şehzadeyi koruma altına aldığı ve onu İlhanlı tahtına çıkarmayı planladığı iddiaları öne sürülmüştür⁵⁰. Arpa Han, yalnızca Konkurtay’ın soyundan gelen şehzadeyi değil, Hülegü Han’ın neslinden olan diğer iki şehzadeyi de idam ettirerek taht üzerindeki olası rakiplerini ortadan kaldırmıştır. Bunun yanı sıra, Mâverâünnehir’den gelen ve Ögedey Han’ın soyuna mensup olduğu bilinen Şehzade Tukul Kutluğ, düşmanlarından kaçarak Mahmud Şah’a sığınmak istemiştir. Ancak bu girişim herhangi bir sonuç doğurmamış ve şehzade, iki oğlu ile birlikte diğer hanedan mensuplarıyla aynı kaderi paylaşarak öldürülmüştür⁵¹.

Şebankâreî, Şerefeddin Mahmud Şah’ın ölümüne giden süreci farklı bir perspektiften ele alarak olayları farklı bir bağlamda değerlendirmiştir. Ona göre, Emîr Şerefeddin Mahmud Şah, Arpa Han’ın devleti için büyük çaba sarf etmiş ve başkentte görevini sadakatle yerine getirmiştir. Ancak, onun yükselişini ve etkisini kıskanan bazı kişiler, vezirle arasını açmak için çeşitli fitneler yaymışlardır. Bu grup, Emîr Şerefeddin’e vezirin artık kendisine güvenmediğini söylerken, vezire de emîrin ona karşı saygısızlık ettiği yönünde iddialarda bulunmuştur. Arpa Han’a ise, Emîr Şerefeddin’in Özbek Han ile haberleştiği, Anadolu’da Şeyh Hasan ile irtibat kurduğu ve hatta Ebû Said’in dayısı Emîr Ali Paşa ile gizli bir ittifak içinde olduğu yönünde iftiharlar taşınmıştır. Bu tür entrikalar, Şerefeddin Mahmud Şah’ın konumunu sarsmış ve onun ölümüne giden süreci hızlandırmıştır⁵².

Yaşanan gelişmeler ve Emîr Şerefeddin Mahmud Şah hakkında çıkan söylentiler nedeniyle Arpa Han ve veziri, zamanla Mahmud Şah’a karşı güvenlerini yitirdikleri görülmektedir. Dönemin yönetim anlayışı gereği, hükümdarın bir kişiden şüphelenmesi, genellikle o kişinin sonunu hazırlayan bir durum olarak kabul edilirdi. Bu bağlamda Arpa Han, bir Türk askerine Emîr Şerefeddin’i ortadan kaldırma emri vermiştir. Suikastı gerçekleştirecek kişi, kendisini vergi tahsildarı olarak tanıtarak Emîr Şerefeddin’in yanına gitmiş ve vergilerle ilgili bir görevle gönderildiğini söylemiştir. Bu hileli yaklaşıma tepki gösteren Emîr Şerefeddin, herhangi bir tehdit sezmeden cevap vermiştir. Ancak, tahsildar kılığındaki suikastçı, ani bir hamleyle onu öldürmüştür. Cinayet sonrası suikastçı, vezirin huzuruna çıkıp, “Emîr Şerefeddin Mahmud, Arpa Han’ın emriyle öldürüldü,” bilgisini paylaşmıştır. Vezir, bu gelişmeden habersiz olduğu için büyük bir şaşkınlık yaşamış ve “Onu tahta çıkarmak için uğraşan birine böyle vefasızlık ettiyse, bizim akıbetimiz ne olur?” diyerek endişesini dile getirmiştir⁵³. Şebankâreî, bu olayı aktarırken, Emîr Şerefeddin’in ölümüne duyduğu üzüntüyü vurgulamış ve onun uğradığı akıbeti kaderin bir cilvesi olarak değerlendirmiştir.

Şerefeddin Mahmud Şah’ın öldürülmesi, Vezir Gıyaseddin’in de ifade ettiği gibi, kendisini bu mevkiye taşıyan birine karşı

⁴⁸ Şebânkâre’î, *Mecma’u’l-Ensâb*, 293-94.

⁴⁹ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi’ü’t-Tevârîh-i Reşîdî*, (*Şamil-i vakay’-i 703-781hk*), 191.; Şebânkâre’î, *Mecma’u’l-Ensâb*, 296. ;Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, 1:76.; Kutbî Eherî, *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*, 217-18.; Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü’t-Tevârîh*, 1:50.; Hândmîr, *Târîh-i Habîbü’s-Siyer fî Ahbâri Efrâdî’l-Beşer*, 3:222.; Özen, “İlhanlı Devleti’nin Yıkılışı (1335-1350)”, 51.;

⁵⁰ Abdurrezzak Semerkandî, *Matla’-ı Sa’deyn ve Mecma’-ı Bahreyn*, 1:155.; Hândmîr, *Târîh-i Habîbü’s-Siyer fî Ahbâri Efrâdî’l-Beşer*, 3:223.; Hac Mirza Hasan Hüseyin Fesaî, *Farsname-i Nasirî*, 1-2:292.; Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü’t-Tevârîh*, 1:51.; Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi’ü’t-Tevârîh-i Reşîdî*, (*Şamil-i vakay’-i 703-781hk*), 192.; Zeyneb Musevî, “Uvzâ’-i İctimâî ve Ferhengî-yî Fârs der Ahd-i Âl-i İncû” (*Payanname-i karşınası-yi Erşed, Dânişgâh-ı Şehîd Çâmrân-ı Ahvaz*, 1390), 16-17.

⁵¹ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi’ü’t-Tevârîh-i Reşîdî*, (*Şamil-i vakay’-i 703-781hk*), 192.; Özen, “İlhanlı Devleti’nin Yıkılışı (1335-1350)”, 52.

⁵² Muhammed b. ‘Ali b. Muhammed Şebânkâre’î, *Mecma’u’l-Ensâb (Hânedanlar Târîhi)*, çev. Fahri Unan (Ankara: TTK Yayınları, 2021), 255-56.

⁵³ Şebânkâre’î, *Mecma’u’l-Ensâb*, 298-99.; Ebû’l-Fazl Nebeî, eserinde tarihçi Ebûbekr El-Kutbî’den aktardığı bilgilere dayanarak, Şerefeddin Mahmud Şah’ın idamının arkasındaki sebebin, Gıyaseddin Muhammed Reşîdî ile vezirlik makamı konusunda yaşadığı rekabete bağlamaktadır. Ebû’l-Fazl Nebeî, *Çûpâniyân, der Târîh-i İlhanîyân yâ Târîh-i Âl-i Çûpân* (Tehrân: Çaphane-i Daniş-î İmrûz, 1352), 237.; Kutbî Eherî, *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*, 218.

sergilenen bu tutumun hayret verici olduğunu ortaya koymaktadır. Dönemin en zengin ve itibarlı emîrlerinden birinin, yalnızca söylentilere dayanarak idam edilmesi, tarihî gerçeklik bağlamında ikna edici görünmemektedir. Bununla birlikte, Şeyh Hasan-ı Küçük ile mektuplaştığı ve Emîr Ali Padişah ile bir ittifak kurduğu iddiaları gibi suçlamalar, oldukça ciddi niteliktedir ve bu durum, Şabankâreî'nin anlatımına belirli bir gerçeklik zemini sağlamaktadır. Ancak, Şabankâreî'nin aktarımındaki duygusal ton ve dini içerikli söylemler, olayları tarihî bir gerçeklikten çok ahlaki bir çerçevede ele aldığı izlenimini vermektedir. Bu durum, anlatının subjektif bir perspektife dayandığını düşündürmektedir.

Arpa Han'ın Ebû Said tarafından ölüm anında varis olarak ilan edilmesi ve Şerefeddin Mahmud Şah'ın onu önceden tanıyıp dostane ilişkiler kurduğu iddiası, Mahmud Şah'ın başka taht adaylarıyla da temas kurmuş olabileceğini düşündürmektedir. Her iki anlatımda da vurgulanan suçlamalar, onun idamına giden sürecin temel gerekçesi olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, Arpa Han'ın hanedan içindeki konumunun zayıf olması ve taht üzerindeki meşruiyet sorunu, rakip unsurların tehdit oluşturduğu bir ortam yaratmıştır. Bu çerçevede, Şerefeddin Mahmud Şah'ın sahip olduğu ekonomik ve sosyal gücün potansiyel bir risk olarak görülmesi, onun tasfiyesini siyasi açıdan mantıklı bir hamle haline getirmiştir.

از آن کافتاب فلک بود چرخ ز روی زمین سایه برداشت

جهان را همان يك جوانمرد بود حسد برد گردون و نگذاشتش

Güneş gibi bir yıldızdı gök kubbede, Yeryüzünden gölgeyi çekip aldı o.

Dünya için bir tek yiğit adamdı o, Kışkandı felek, bırakmadı.⁵⁴

Şerefeddin Mahmud Şah İncü, idam edildiğinde oğulları Cemaleddin Ebû İshak ve Mesud Şah İncü Tebriz'de bulunmaktaydılar. Babalarının idam haberini aldıktan sonra Mesud Şah İncü Anadolu'ya (Rum'a)⁵⁵ geçerek Şeyh Hasan-ı Bozorg'un yanına sığınmıştır. Ebû İshak İncü ve Şemseddin Muhammed ise Diyarbakır'a giderek Ali Padişah'a iltica etmiştir.⁵⁶

Daha önce de belirtildiği gibi, Arpa Han taht üzerindeki konumunu tam anlamıyla güçlendirememiştir. Kısa süre içinde, ona karşı hoşnutsuzluk duyan grupların etkisi artmış ve bu durum, siyasi dengelerin aleyhine dönmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, Ebû Said'in dayısı Emîr Ali Padişah öncülüğünde bir muhalefet cephesi şekillenmiş, Baydu Han'ın torunlarından Musa bin Ali rakip hükümdar olarak ilan edilmiştir⁵⁷. Böylelikle, Arpa Han'ın meşruiyetine doğrudan meydan okuyan bir karşı hareket oluşmuş ve İlhanlı tahtı üzerindeki mücadele yeni bir boyut kazanmıştır.

Emîr Ali Padişah, Baydu'nun torunlarından Musa Han'ı İlhanlı tahtına çıkararak siyasi gücünü pekiştirdikten sonra, ordusuyla Diyarbakır'dan Azerbaycan'a doğru ilerledi. 17 Ramazan 736 (29 Nisan 1336) tarihinde Çağatu Nehri kıyısında gerçekleşen savaşta, Arpa Han'ın kuvvetlerine ağır bir yenilgi yaşatarak İlhanlı yönetiminde yeni bir dönemin kapısını araladı. Bu savaşta, Arpa Han'ın ordusu dağılırken, Vezir Hâce Gıyaseddin Muhammed de mağlup edilerek gücünü kaybetti. Kaçmaya çalışan Arpa Han, Zencan civarında yakalanarak Emîr Ali Padişah tarafından, daha önce babaları öldürülen Şerefeddin Mahmud Şah'ın oğullarına teslim edildi. Babasının intikamını almak isteyen Emîr Celaeddin Mesud Şah, kısas ilkesine dayanarak, 3 Şevval 736 (15 Mayıs 1336) tarihinde Arpa Han'ı infaz etti⁵⁸.

Mahmud Şah İncü'nün idamı, hanedan açısından büyük bir kayıp olmasına rağmen, İncülular siyasi ve toplumsal nüfuzlarını korumayı başarmışlardır. Bu durum, hanedanın yalnızca bölgesel bir yönetici zümre olmanın ötesinde, İlhanlı dağılma sürecinde belirleyici bir güç olarak varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Arpa Han'ın infazıyla sonuçlanan gelişmeler, İncüluların siyasi meşruiyetlerini muhafaza etme yeteneklerini gözler önüne sermektedir. Tüm bu süreçler, hanedanın dönemin karmaşık siyasal atmosferinde etkin bir aktör olarak hareket ettiğini ve bölgesel güç mücadelesinde hâlâ önemli bir

⁵⁴ Şîrâzî, *Şîrâznâme*, 1350, 102.

⁵⁵ Celayirli Şeyh Hasan-ı Bozorg'un Anadolu valiliği yaptığı dönemde, Anadolu şu sancaklardan oluşmaktaydı: Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Ankara, Bayburt, Gümüşhane, Erzurum, Amasya ve bu bölgeye bağlı olarak Sinop, Samsun, Şarkî Karahisar, Çorum ve Tokat. Ş. Cem Tuysuz, "İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)" (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2004), 172.

⁵⁶ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmî'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*, (*Şamil-i vakayî-i 703-781hk*), 192.; Yahyâ b. Abdullatîf el-Hüseynî el-Kazvînî, *Kitâb-ı Lübbü't-Tevârîh*, ed. Seyyid Celâlüddîn Tehrânî (Tehrân: matbaa-i Yemînî, 1314), 159-60.; Hac Mirza Hasan Hüseyinî Fesaî, *Farsname-i Nasirî*, I-II:292.; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, 1:76.; Kadî Ahmed Gaffârî Kazvînî, *Târîh-i Cihân Ârâ* (Tahrân: İntişârât-ı Kitâbfuruşî-yi Hâfız, 1963), 221.; Pîrniya ve Aştîyanî, *Tarih-i İran ez Âğaz ta İnkıraz-ı Silsile-i Kacarîyye*, 542.; Fasîhî Hâfî, *Mücmel-i Fasîhî*, ed. Mahmûd Farruh, c. 3 (Meşhed: Kitâbfuruşî-i Bâstân, 1339), 47.

⁵⁷ Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, 1:82.; Spuler, *İran Moğolları : Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, 145.; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017), 288.; Özen, "İlhanlı Devleti'nin Yıkılışı (1335-1350)", 53.; Pîrniya ve Aştîyanî, *Tarih-i İran ez Âğaz ta İnkıraz-ı Silsile-i Kacarîyye*, 542.

⁵⁸ Fasîhî Hâfî, *Mücmel-i Fasîhî*, 3:47-48.; Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmî'ü't-Tevârîh-i Reşîdî*, (*Şamil-i vakayî-i 703-781hk*), 196.; Sutûde, *Târîh-i Âl-i Muzaffer*, 1-2:77.; Mir Muhammed b. Seyyid Burhaneddin Havendşah (Mirhand), *Târîh-i Ravzâtü's-Safâ*, c.5 (Tahrân: İntişârât-ı Hayyam, 1339), 539-40.; Aigle, *Seytere-i İlhanan ber Fars: Kargüzaran-ı Moğul ve Bozorganî İranî*, 170-71.; Hac Mirza Hasan Hüseyinî Fesaî, *Farsname-i Nasirî*, 1-2:293.; Kutbî Eherî, *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*, 220.; Özen, "İlhanlı Devleti'nin Yıkılışı (1335-1350)", 65.

konumda bulunduğunu kanıtlamaktadır.

Musa Han, tahtta çok kısa bir süre kalmış ve birkaç ay içinde yönetimi son bulmuştur. Şevval 736'da (Mayıs 1336) başlayan yönetimi, Zilhicce'nin 14'ünde (Temmuz 1336) son bulmuştur. Bu ani düşüşün temel sebebi, güçlü emîrlerin hızla ona karşı cephe alması olmuştur. Özellikle iki önemli figür, Musa Han'ın meşruiyetine karşı çıkmış ve onu devirmeye yönelik hareket başlatmıştır. Bunlardan ilki, Anadolu topraklarını yöneten Emîr Hüseyin'in oğlu Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg, diğeri ise 732'den (1332) itibaren Ermenistan ve Diyarbekir'i yöneten Emîr Sutay'ın oğlu Hacı Tuğay'dır⁵⁹.

Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg, İlhanlı tahtında Musa Han'ın zayıf yönetimine karşı bir alternatif oluşturmak amacıyla, Hülagü Han'ın torunlarından Muhammed Han'ı hükümdarlık için aday gösterdi. Bu hamleyle hem kendi siyasi gücünü pekiştirmeyi hem de İlhanlı hanedanına dayalı meşru bir yönetimi yeniden tesis etmeyi hedefledi. Muhammed Han'ın liderliğinde bir yönetim oluşturmak isteyen Şeyh Hasan-ı Bozorg, güçlü bir orduyla Azerbaycan'a doğru harekete geçti⁶⁰. Zilhicce 736'da (Temmuz 1336), İlhanlı taht mücadelesinde belirleyici bir an yaşandı. Musa Han ve Muhammed Han'a bağlı ordular Aladağ civarında karşı karşıya geldi. Bu çatışmanın, tarafların siyasî kaderini tayin edecek nitelikte belirleyici bir mücadele olacağı aşikârdı. Savaşın ilk safhasında Musa Han üstünlük sağladı ve Muhammed Han mağlup düştü. Muhammed Han, savaş alanından kaçmayı planlarken, Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg'un, Musa Han'ın en önemli destekçilerinden biri olan Emîr Ali Padişah'ı öldürmesi, savaşın gidişatını tamamen değiştirdi⁶¹. Musa Han, Aladağ'daki yenilginin ardından, siyasi konumunun giderek zayıfladığını fark ederek, içinde bulunduğu kargaşadan kurtulmak amacıyla Bağdat'a kaçtı. Onun kaçıışı, taht mücadelesinde belirleyici bir dönemeç oldu. Bu durumdan faydalanan Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg, Muhammed Han'ı Tebriz'e getirerek resmen İlhanlı tahtına oturttu⁶². Ancak, Muhammed Han'ın hükümdarlığı sembolik bir karakter taşıyordu; asıl güç ve yönetim yetkisi tamamen Emîr Şeyh Hasan'ın elinde bulunuyordu. Böylelikle, İlhanlı Devleti, nominal bir hükümdarın gölgesinde, fiilen güçlü emîrlerin hâkimiyetinde ilerleyen bir döneme girdi.

Aladağ'daki savaşta sergilediği üstün başarılar sayesinde Mesud Şah İncû, yeni yönetimde önemli bir konuma yükseltilmiştir. Emîr Şeyh Hasan-ı Bozorg, Hâce Reşidüddin Fazlullah'ın ailesine özel bir ilgi göstererek onları himaye etmiş ve çeşitli lütuflarda bulunmuştur. Bu çerçevede, Hâce Reşidüddin'in oğlu Hâce Gıyaseddin Muhammed'in damadı olan Emîr Celaledin Mesud Şah İncû ve yeğeni Hâce Muhammed Zekeriya, Muhammed Han'ın vezirlik görevine getirilmişlerdir⁶³. Bu gelişme, Mesud Şah İncû'nun askeri başarılarının yanı sıra siyasi ve bürokratik süreçlerde de etkin bir aktör haline geldiğini ortaya koymaktadır. Onun vezirlik makamına getirilmesi, sadece şahsi kabiliyetlerinin değil, aynı zamanda dönemin siyasi ilişkiler ağı içinde stratejik bir konuma sahip olduğunun bir göstergesidir. İlhanlı yönetiminde yetki paylaşımının sıkça rastlanan bir uygulama olduğu düşünüldüğünde, Mesud Şah İncû'nun bu atamayla hanedanını daha güçlü bir konuma taşıdığı anlaşılmaktadır.

Sonuç

İlhanlı Devleti'nin çöküşü, merkezi otoritenin zayıflamasıyla birlikte bölgesel hanedanların meşruiyet arayışlarını ve yeni güç dengelerinin oluşumunu da hızlandırmıştır. Bu bağlamda, İncû Hanedanı, özellikle Mahmud Şah İncû'nun liderliğinde, taşrada özerklik kazanmaya çalışan bir siyasi yapı olarak dikkat çekmiştir. Başlangıçta İlhanlı otoritesine bağlı bir taşra yöneticisi olarak hareket eden Mahmud Şah, zamanla kendi iktidarını güçlendirme çabasına girmiş ve bu süreç onu hem rakip emîrlerle hem de merkezi yönetimle doğrudan karşı karşıya getirmiştir. Büyük bir servet ve siyasi nüfuz edinerek dönemin en etkili aktörlerinden biri hâline gelen Mahmud Şah, İlhanlı Devleti'nin dağılmasıyla ortaya çıkan taht mücadelesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir.

Mahmud Şah İncû'nun Arpa Han'ı destekleyerek İlhanlı taht mücadelesine doğrudan müdahil olması, hanedanının uzun vadeli gücünü tahkim etmeye yönelik stratejik bir girişim olarak değerlendirilebilir. Ancak Arpa Han, taht üzerindeki hâkimiyetini pekiştirmeye çalışırken, Mahmud Şah'ın hem taşradaki artan nüfuzunu hem de saraydaki etkinliğini bir tehdit olarak algılamış ve onu ortadan kaldırmaya karar vermiştir. Bu tasfiye süreci, yalnızca Mahmud Şah'ın şahsî hatalarına indirgenemez; aksine, İlhanlı sonrası İran'da siyasi güç mücadelelerinin ne denli çetin olduğunu ve bölgesel aktörlerin kaderlerinin bu mücadeleler tarafından nasıl belirlendiğini açıkça göstermektedir.

⁵⁹ Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, c. 1:82.

⁶⁰ Pîrniya ve Aştiyanî, *Tarih-i İran ez Âğaz ta İnkıraz-ı Silsile-i Kacariyye*, 544.

⁶¹ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârîh-i Reşidî*, (Şamil-i vakay'ı-i 703-781hk), 198.

⁶² Şebânkârî, *Mecma' u'l-Ensâb*, 305.; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, c. 1:82-83.

⁶³ Hâfız-ı Ebrû, *Zeyl-i Câmi'ü't-Tevârîh-i Reşidî*, (Şamil-i vakay'ı-i 703-781hk), 199.; Kutbî Eherî, *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*, 222.; Abdurrezzak Semerkandî, *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*, 1:163.; Hâfız-ı Ebrû, *Zübdetü't-Tevârîh*, 1:61.; Kâsım Ganî, *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız*, c. 1:83.; Hac Mirza Hasan Hüseyinî Fesaî, *Farsname-i Nasirî*, 1-2:224.

Mahmud Şah'ın idamı, İncû Hanedanı'nın varlığını tamamen sona erdirmemiş, ancak hanedan içindeki liderlik boşluğu yeni iktidar mücadelelerini de beraberinde getirmiştir. Oğulları Cemaleddin Ebû İshak ve Mesud Şah, hanedanlarını ayakta tutabilmek için farklı siyasi güç odaklarına sığınmak zorunda kalmışlardır. Mesud Şah'ın Anadolu'ya, Ebû İshak'ın ise Diyarbakır'a gitmesi, İncûluların İlhanlı sonrası dönemde yeni ittifaklar kurma çabalarını yansıtmaktadır. Ancak bu süreç, sadece askeri ve ekonomik gücün yeterli olmadığını; bölgesel hanedanların varlıklarını sürdürebilmeleri için diplomatik esneklik ve güçlü müttefiklere duydukları ihtiyacı da ortaya koymuştur.

Arpa Han'ın kısa süren hâkimiyeti, İlhanlı sonrası siyasi yapının istikrarsızlığını açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Mahmud Şah'ı tasfiye eden Arpa Han, taht üzerindeki otoritesini sağlamlaştırmak adına rakiplerini etkisiz hâle getirmeye çalışmış, ancak kendisi de aynı güç mücadelesinin kurbanı olmuştur. Onun yenilgisi ve infazı, İlhanlı sonrası İran'da siyasi dengelerin hızla değiştiğini ve bölgesel hanedanların bu tür çalkantılardan doğrudan etkilendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Mahmud Şah'ın oğullarının, özellikle Mesud Şah İncû'nun, Arpa Han'ın devrilmesinde oynadığı rol, hanedanın İlhanlı sonrası dönemde de etkili bir siyasi aktör olarak varlığını sürdürmeye çalıştığını kanıtlamaktadır.

Bu makale, mevcut sorulara yanıt sunmanın yanı sıra yeni araştırma alanlarını da gündeme getirmektedir. Özellikle, hanedanın resmen kuruluş sürecinde Şiraz halkının neden destek verdiği ve bu desteğin Fars bölgesinde kısa süreli de olsa bir refah döneminin oluşumuna nasıl katkıda bulunduğu, incelenmeye değer bir meseledir. İncûluların İlhanlı sarayına yakınlıklarının kültürel ve sanatsal faaliyetlere verdikleri destekle nasıl bir bağ kurduğu, üzerinde durulması gereken bir mesele olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, hanedanın merkezi otoriteyle geliştirdiği güç dinamikleri ve meşruiyet inşa süreçleri, bağımsızlık kazandıktan sonra Şiraz'daki sosyo-kültürel yapının oluşumuna ne tür katkılarda bulunduğu da dikkatle incelenmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, İncû Hanedanı'nın İlhanlı çöküş sürecindeki deneyimi, bölgesel hanedanların merkezi otoritenin zayıfladığı dönemlerde nasıl yükseldiğini, hangi stratejilerle varlıklarını sürdürebildiğini ve hangi dinamikler sonucunda güç kaybettiklerini gözler önüne sermektedir. Mahmud Şah İncû'nun siyasi kariyeri, taht mücadelelerinin ne denli hızlı değişebildiğini ve bölgesel güç dengelerinin kırılgan doğasını yansıtan bir örnek olarak değerlendirilebilir. İlhanlı sonrası İran, bölgesel hanedanların yükseliş ve çöküş süreçleriyle şekillenen bir dönem olmuş; İncû Hanedanı da bu sürecin en önemli aktörlerinden biri olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. Bu örnek, hanedanların yalnızca askeri ve ekonomik güce dayanmadığını, aynı zamanda ittifaklar kurma becerisi, diplomatik manevralar ve değişen siyasi atmosferi doğru analiz etme yetisiyle ayakta kaldığını ortaya koymaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abdulmuhammed Âyetî. *Tahrîr-i Târîh-i Vassâf*. Tehrân: Pijûheşgâh-i 'Ulûm-i İnsânî ve Mutâlaât-ı Ferhengî, 1383.
- Abdurrezzak Semerkandî. Abdurrezzak b. İshak. *Matla'-ı Sa'deyn ve Mecma'-ı Bahreyn*. C. 1. Tahran: Pûjûheşgâh-i 'Ulûm-i İnsânî ve Mutâlaât-ı Ferhengî, 1372.
- Aigle, Denis. *Seytere-i İlhanan ber Fars: Kargûzaran-ı Moğul ve Bozorganî İranî*. Çeviren Zehra Felah Şahrudî. Tahran: Müessese-i Abî Parsî, İntişarat-ı Pol-i Firuze, 1401.
- Aliç, Samet. "İran'da İncû Hanedanı (Âl-i İncû / İncûlular) (1325-1357)". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 55 (Ağustos 2022): 365-88.
- Aştîyânî, Abbâs İkbâl. *Târîh-i Moğul (Ez Hamle-i Cengiz tâ Teşkîl-i Devlet-i Teymûr)*. Tehrân: Mü'essese-yi İntişârât-ı Emir Kebîr, 1388.
- Behranîpûr, Ali, ve Seyyide Zehrâ Zâreî. "Hâstgâh-i İktidâr ve Makbûliyyat-ı İctimâî-yi Silsile-yi Âl-i İncû (725-754 hk.)". *Târîh-i İslâm ve İrân, Dânişgâh-ı Ez-Zehrâ* 20, sy 8 (1389hş.): 29-53.
- Blair, Sheila S. "The Coins of the Later Ilkhanids: A Typological Analysis". *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 26, sy 3 (1983): 295-317.
- Boyle, John Andrew. "Dynastic And Political History Of The Il-Khâns". In *The Cambridge History Of Iran: The Saljuq and Mongol Periods*, Editör J. A. Boyle. 303-422. Cambridge: Cambridge University Press, 1968.
- Ebû'l-Fazl Nebe'î. *Çûpâniyân, der Târîh-i İlhanîyân yâ Târîh-i Âl-i Çupân*. Tehrân: Çaphane-i Daniş-î İmruz, 1352.
- Fasîhî Hâfî. *Mücmel-i Fasîhî*. Editör Mahmûd Farruh. C. 3. Meşhed: Kitâbfuruşî-i Bâstân, 1339.

- Gerard Clauson. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: 1972.
- Güneş, İbrahim. "İlhanlılarda Eyalet Teşkilatı". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 41, sy. 72 (Eylül 2022): 162-85.
- Hac Mirza Hasan Hüseyin Fesaî. *Farsname-i Nasirî*. Editör Mansur Restgar Fesaî. C. 1-2. Tahran: İntişarat-ı Emir Kebir, 1378.
- Hâfız-ı Ebrû. *Coğrafya-i Hâfız-ı Ebrû*. Editör Sadık Seccadî. C. 2. Tahran: Miras-ı Mektup, 1375.
- Hâfız-ı Ebrû. *Zeyl-i Câmî'ü't-Tevârîh-i Reşîdî, (Şamil-i vakayî'-i 703-781hk)*. Editör Hânâbâ Beyânî. Çap-ı dovom, Şomare 88. Tehrân: Silsile-i İntişarat-ı Asar-ı Milli, 1350.
- Hâfız-ı Ebrû, Abdullah b. Lütfullah. *Zübdetü't-Tevârîh*. C. 1. Tahran: Vezâret-i Ferheng ve Erşâd-ı İslâmî, Sâzman-ı Çâp ve İntişârât, 1380.
- Hamdullâh Müstevfî Kazvînî. *Târîh-i Güzîde (Sene 730 Hicrî)*. Editör Abdülhüseyin Nevaî. Tahran: Müessesese-yi İntişârât-ı Emir Kebîr, 1387.
- Hândmîr, Gıyâsüddin b. Hemâmüddin. *Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdî'l-Beşer*. C. 3. Tahran: Hayyam, 1380.
- Hayrendiş, Abdülresul. *Farsiyan der Beraber-i Moğulan*. Tahran: İntişarat-ı Abadbom, 1394.
- Howorth, Henry H. *History of the Mongols : From the 9th to the 19th Century*. London: Longmans, Green, and Co., 1927.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı. *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Kadı Ahmed Gaffârî Kazvînî. *Târîh-i Cihân Ârâ*. Tahrân: İntişârât-ı Kitâbfuruşî-yi Hâfız, 1963.
- Kâsım Ganî. *Bahs der Âsâr ve Efkar ve Ahvâl-i Hâfız, Târîh-i 'Asr-ı Hâfız yâ Târîh-i Fârs ve Muzâfât ve Eyâlât-i Mucâvire der Karn-i Heştom*. C. 1. Tehrân, 1340.
- Kutbî Eherî, Necm Ebûbekr. *Târîh-i Şeyh Uveys (Ceride)*. Editör İrec Efşâr. Tebriz: İntişarat-ı Sotûde, 1388.
- Kutubî, Mahmûd. *Târîh-i Âl-i Muzaffer*. Tahrân: İntişârât-ı Emîr Kebîr, 1364.
- Limbert, John. *Şiraz in the Age of Hafez: The Glory of a Medieval Persian City*. Seattle and London: University of Washington Press, 2004.
- Milânî, Hüseyin Peyrovi. "Ebû Said Bahadır Han (1316-1335)". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1971.
- Mir Muhammed b. Seyyid Burhaneddin Havendşah (Mirhand). *Târîh-i Ravzâtü's-Safâ*. C. 5. Tahran: İntişârât-ı Hayyam, 1339.
- Mîrhând. *Ravzâtü's-Safâ*. Editör Dr. Abbas Zeryâb. C. 4-5-6. Tahran: İntişârât-ı İlmî, 1373.
- Mu'înüddîn Natanzî. *Müntehabü't-Tevârîh-i Mu'înî (telîf-i 816-817h.k)*. Editör Jan Uben. Tehrân: Kitapfuruşî-i Hayyam, 1336.
- Muineddin bin Celaledin Muhammed Muallim Yezdî. *Mevahib-i İlâhî der Târîh-i Âl-i Muzaffer*. C. 1, Tahran: Kitabhane ve Çaphane-i İkbâl, 1326.
- Özen, Firdevs. *İlhanlı Devleti'nin Dağılışı ve Halefi Olan Devletler (1335-1350)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2022.
- Özen, Firdevs. "İlhanlı Devleti'nin Son Hükümdarı Ebû Sa'îd Bahâdır Han'ın Emîr Çoban'ın Ölümünden Sonraki Faaliyetleri ve Ölümü (728-736/1327-1335)". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 74 (2022): 268-81.
- Özen, Firdevs. "İlhanlı Devleti'nin Yıkılışı (1335-1350)". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2021.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "İncü". *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 22:281. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Pîrniya, Hasan, ve Abbas İkbâl Aştîyanî. *Tarih-i İran ez Âğaz ta İnkıraz-ı Silsile-i Kacarîyye*. Tahran: Neşriyat-ı Heyyam, 1380.
- Pîrûzân, Hâdi. *Tarih-i İctimai-yi Şiraz der Seddehâ-yi Hefhom ve Heştom-i Hicri*. Tahran: Neşr-i Hamuş, 1398.
- Ravendî, Murtaza. *Tarihî İctimâî-yî İran*. C. 3. Tahran: Emir Kebir, 1975.
- Rençber, Akif. "İlhanlılar İdaresinde Şîrâz (684/1286-735/1335)". *İran Çalışmaları Dergisi* 2, sy 2 (Şubat 2019): 83-102. <https://doi.org/10.33201>.
- Rıza Kurtuluş. "İncûlular". *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 22:280-81. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Spuler, Bertold. *İran Moğolları : Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*. Çeviren Cemal Köprülü. 3. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Sutûde, Hüseyinkulî. *Târîh-i Âl-i Muzaffer*. C. 1-2. Tehrân, 1385.
- Şebânkâre'î, Muhammed b. 'Alî b. Muhammed. *Mecma'u'l-Ensâb*. Tehrân: Müessesese-i İntişarat-ı Emir Kebir, 1363.
- Şebânkâre'î, Muhammed b. 'Ali b. Muhammed. *Mecma'u'l-Ensâb (Hânedanlar Târîhi)*. Çeviren Fahri Unan. Ankara: TTK Yayınları, 2021.
- Şîrâzî, Ebû'l-'Abbâs Mu'înüddîn Ahmed b. Şihâbüddîn Ebî'l-Hayr Zerkûb. *Şîrâznâme*. Editör Behmen Kerîmî. Tehrân: matbaa Rûşenâî, 1350.
- Şîrâzî, Ebû'l-'Abbâs Mu'înüddîn Ahmed b. Şihâbüddîn Ebî'l-Hayr Zerkûb. *Şîrâznâme*. Editör İsmâîl Vâiz-î Cevâdî. Tehrân: Çaphane-î Dâverpenâh, 1350.
- Şîrazî, Zerkûb. *Şîrâznâme*. Editör İsmail Vaiz Cevadî. Tahran: İntişarat-ı Bünyad-ı Ferheng-i İran, 1350.
- Tuysuz, Ş. Cem. "İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)". Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Türker, Uygur. "İlhanlılar Zamanında Şiraz Şehri (1256-1335)", 2019.
- Üstündağ, Mehlika. *İran'ın Bilinmeyen Hanedanlığı Muzafferiler*. İstanbul: İraniyat Yayınları, 2018.
- Yahyâ b. Abdullatîf el-Hüseyinî el-Kazvînî. *Kitâb-ı Lübbü't-Tevârîh*. Editör Seyyid Celâlüddîn Tehrânî. Tehrân: matbaa-i Yemînî, 1314.
- Yuvalı, Abdulkadir. *İlhanlı Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2017.
- Zeyneb Musevî. "Uvzâ'-ı İctimâî ve Ferhengî-yî Fârs der Ahd-i Âl-i İncû". Payanname-i karşınası-yi Erşed, Dânişgâh-ı Şehîd Çâmran-ı Ahvaz, 1390.